

Handläggare: Klara Johansson
Telefon: 08-508 31 732

Till
Kulturnämnden

KuN 2013-06-11
Nr 8

Remissvar rörande samråd om program för Blackebergsvägen, del av Blackeberg 3:1 m.m. i stadsdelarna Blackeberg och Södra Ängby. S-Dp 2011-04726

Förslag till beslut

1. Att i huvudsak avstyrka etapp 1 i programmet med hänvisning till den negativa inverkan som förslaget har på kulturhistoriska värden.
2. Att i huvudsak tillstyrka etapp 2 och 3 med de ändringar och den lägre exploatering som föreslås i förvaltningens tjänsteutlåtande.
3. Kulturnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Sammanfattning

Stadsbyggnadskontoret har upprättat ett program för utbyggnad av Islandstorget och område kring Blackebergsvägen. Kring Islandstorget innebär förslaget att flerbostadshus i hög och tät kvartersstruktur uppförs och att en ny torgbildning skapas. Utmed Blackebergsvägen och Blackebergbacken föreslås det friliggande flerbostadshus samt att vägen omvandlas till stadsgata. I parken Blackebergstråket föreslås det att en ny förskola ersätter den nuvarande. För Tyska Botten ser programmet en framtida möjlighet till mindre exploatering.

Förvaltningen avstyrker i huvudsak den föreslagna nybebyggelsen kring Islandstorget. Förslaget skulle innebära negativ påverkan på kulturhistoriska värden och kvalitéer i närområdet och för Ängby kyrka och Lilla Ängby gård. Det skulle också innebära flytt av fornlämning. Utmed Blackebergsvägen och Blackebergbacken ser förvaltningen det som möjligt med viss nybebyggelse, men att exploateringen ska minskas. Rörande förskolan föreslår förvaltningen att befintlig förskola nyttjas istället för föreslagen rivning och nybyggnation. I övrigt anser förvaltningen att den känsliga miljön vid Tyska Botten inte är lämplig för exploatering.

Berit Svedberg

Ann-Charlotte Backlund

Kulturdirektör

Stadsantikvarie

Underlag för beslut

Startpromemoria stadsbyggnadskontoret 2011-03-15, Stadsbyggnadsstrategi godkänt 2013-03-14, Områdesprogram godkänt 2013-03-14, Områdesanalys 2012-08-31 godkänt 2013-03-14, Mötesplatser godkänt 2013-03-14. Samtliga handlingar finns på www.stockholm.se/detaljplaner. Stadsmuseets inventeringar och klassificeringar samt Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister.

UTLÅTANDE

Ärendet/Remissen

Stadsbyggnadskontoret har remitterat rubricerat ärende till Stadsmuseet för svar senast 3 maj 2013. Förlängd remisstid.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av Stadsmuseets kulturmiljöenhet.

Bakgrund och syfte

Stadsbyggnadskontoret har påbörjat planarbete och upprättat ett program för Blackebergsvägen i stadsdelarna Blackeberg och Södra Ängby. Programområdet sträcker sig från Islandstorget i norr längs Blackebergsvägen förbi Grimsta naturreservat och ner mot Mälaren.

Målet för programarbetet är enligt handlingarna, att planera för nya bostäder (minst 500 stycken), förtydliga entrén till stadsdelarna, minska Blackebergsvägens barriäreffekt, skapa nya liksom utveckla befintliga mötesplatser och därmed koppla samman Blackeberg och Södra Ängby. Stadsdelarna är idag enligt Stadsbyggnadskontoret, mycket åtskilda gällande bebyggelse, upplåtelseformer och socioekonomiska förhållanden. Förslaget innebär framförallt uppförande av flerbostadshus och programmet uttrycker avsikten att tillföra ny stadsbyggnads-karaktär placerad terränganpassat likt nuvarande bebyggelsestruktur.

Kulturmiljö

Programområdet berör ett flertal kulturhistoriskt värdefulla miljöer, fornlämningar och enskilda objekt.

Äldre kulturmiljöer och fornlämningar

Skålgropsstenen (RAÄ 157 i Bromma) som ligger i korsningen Blackebergsvägen/Zornvägen är från bronsåldern (1800-500 f Kr). Vid denna tid låg havsnivån

ca 15 m över nuvarande nivå, vilket innebär att Brommaområdet då utgjordes av ett skärgårdslandskap och stenblocket med skålgroparna låg nära vattnet. Strax invid skålgropsstenen finns rester av en s.k. *stensträng*, ett slags hägnad som också kan ha hög ålder. Denna lämning är dock inte registrerad i fornlämningsregistret.

Milstenen (RAÄ 68 i Bromma) vid Blackebergsvägen och Lilla Ängby gård är uppsatt 1778 och står invid den dåvarande landsvägen till Drottningholm. Den *gamla landsvägen* är föregångare till Blackebergsvägen och är endast bevarad i ursprungligt skick i detta begränsade vägstycke vid milstenen.

Färjestället Tyska Botten (RAÄ 153 i Bromma) är en rest av det färjeläge som brukades från slutet av 1600-talet till slutet av 1700-talet, innan broarna till Kårsö och Lovö stod färdiga. Färjeläget användes av hovet för att nå Drottningholm och var en fortsatt del av den gamla landsvägen. Fornlämningen består inte endast av området på land utan även det närmaste vattenområdet.

Inom programområdet finns ytterligare två fornlämningar och ett antal torplämningar. Dessa berörs dock inte i programmets nuvarande skede. Det är RAÄ 69 i Bromma, en stensättning samt en sentida ristning på fast håll, RAÄ 79 i Bromma. Båda ligger öster om Blackebergsvägen. Fyra torp omnämnda inom området. Inget är bevarat men några lämningar finns i form av husgrundsterrasser och rester av en jordkällare. Till torpen hörde odlingsmarker som delvis berörs av programförslaget.

Stadsdelar och områden

Stadsdelen Blackeberg är utpekad av Stadsmuseet som en stadsdel där särskild uppmärksamhet skall ägnas åt de kulturhistoriska värdena. Flertalet av fastigheterna inom stadsdelen är bedömda som vara av stort kulturhistoriskt värde (grönmarkerade på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta). Stadsdelen utmärker sig genom att vara en typisk och välbevarad representant för 1950-talets tunnelbaneförstad. De landskapliga förutsättningarna har medvetet tagits till vara och resulterat i en terränganpassad stadsdel med sparad naturmark mellan husen. Karaktäristiskt för tiden består stadsdelen mestadels av lamellformade flerfamiljshus i tre våningar samt formstarka stjärnhus, husen organiserade i så kallade grannskapsenheter där god boendestandard, social trygghet och servicefunktioner eftersträvades.

Stadsdelen Södra Ängby är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården liksom av Stadsmuseet som en stadsdel där särskild uppmärksamhet skall ägnas åt de kulturhistoriska värdena. Motiveringen för riksintresset lyder följande: ”En av norra Europas bästa exempel och största sammanhängande förortsmiljö med större

enhetliga funkisvillor från 1930-talet avsedda för ett tjänstemannaskikt, utbyggt på initiativ av Stockholms stads och ett uttryck för tidens arkitekturideal.”

Riksintresset uttrycks fysiskt genom stadsdelens planstruktur, byggnadernas placering och den omgivande grönskan.

Villorna utmed Mälarens nordvästra strand vid Tyska Botten är bedömda att vara av stort värde respektive ha visst kulturhistoriskt värde (gul eller grön markering). Villorna och deras stora trädgårdstomter berättar om den epok under slutet av 1800-talet då sommarnöjen börjades uppföras utanför Stockholm. Omgivningen ger även stora upplevelse- och naturvärden med rester av en allé, äldre odlingslandskap och många stora och gamla ekar.

Enskilda byggnader

Ängby kyrka i Blackeberg stod färdig 1958 efter ritningar av Björn Hedvalls arkitektkontor. Kyrkan är placerad på en mindre höjd med en gestaltad park som vetter mot Islandstorget i öster. Kyrkan har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde och är markerad med blått på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta.

Lilla Ängby gård sydväst om Islandstorget, styckades av 1720 från Stora Ängby gård. Den lilla mangårdsbyggnaden från slutet av 1800-talet är det som är kvar av den ursprungliga gårdsmiljön. Byggnaden har stort kulturhistoriskt värde (grönmarkerad).

Ljunglöfska tjänstebostaden väster om Blackebergsvägens södra del är ett trähus i schweizerstil från slutet av 1800-talet. Uppfördes troligen som tjänstebostad av snusfabrikör Ljunglöf. Vissa rester finns kvar av äldre trädgård samt en jordkällare. Byggnaden har stort kulturhistoriskt värde (grönmarkerad).

Förslagen etappvis tillsammans med förvaltningens synpunkter

Kulturförvaltningen ser möjligheter till viss kompletterande nybebyggelse i programområdet liksom utveckling av grönområden och vägsträckningar. Graden av exploatering bör dock minskas och på vissa platser helt utgå, för att värna kulturhistoriska miljöer och ta tillvara de historiska och strukturella kvalitéer som utmärker området.

Etapp 1 - Nya Islandstorget

Förslag: ny torgbildning med två publika byggnader. Nya bostäder i form av en hög och tät kvartersstruktur med cirka 9 flerbostadshus i lamellform med hushöjder mellan 5-6 våningar. Vissa byggnader förslås med handel i bottenvåning. Gaturummet ges en urban karaktär. Förändrade vägdragningar föreslås (Holbergsgatan). Område kring bensinstation utpekade som utvecklingsområde där bostäder kan prövas.

Förvaltningens synpunkter: Förvaltningen anser det olämpligt att bebygga platsen och skapa ny torgbildning framför Ängby kyrka. Aktuellt område är en medveten samkomposition med kyrka, växtlighet, trappor och murar och bör fortsättningsvis utgöra en historisk kvalité och ett fritt blickfång från Islandstorget. Förvaltningen har ingen erinran mot att T-banebyggnaden rivs, men anser att nybyggnad bör anpassas till den lägre siluett som präglar platsen. Generellt bör föreslagna hushöjder minskas.

Föreslaget bostadshus i hörnet Blackebergsvägen – Zornvägen innebär ett ingrepp i en fornlämningsmiljö och på strategiskt lämnad naturmark och bör därför utgå. Det ursprungliga valet av plats för skålgropsstenen invid dåvarande vattnet är av stor vikt. Att flytta stenen innebär att den tappar sitt sammanhang och blir svårtolkad. Förvaltningen vill påminna om att beslut i frågor som rör fornlämningar ska fattas av länsstyrelsen.

Liksom kyrkan tillför Lilla Ängby gård kvalité och kulturhistoria till stadsdelarna. Förvaltningen anser att exploateringsgraden ska minskas kring gården så att miljön i större grad tillåts framträda. Förslagen ny gatusträckning (Holbergsgatan) kring Lilla Ängby gård kringgården gården på ett okänsligt vis. De föreslagna nya gatorna innebär även att en främmande rutnätsstruktur appliceras på ett i övrig terränganpassat gatunät bland Blackebergs 1950-talshus. Ny gatusträckning bör anpassas till befintlig struktur och topografi. Förvaltningen menar även att den rest av gamla landsvägen som finns kvar vid milstenen ska bevaras då den tydligt hör samman med milstens placering.

Ettapp 2 – Blackebergsvägen

Förslag: 12 friliggande flerbostadshus med hushöjder mellan 4-5 våningar utmed bägge sidor av vägen. Avstånd mellan husen minst 20 meter. Byggnaderna placeras nära vägen för att minimera intrång i naturmark. Programmet påtalar vikten av bebyggelsens utformning och anpassning till platsen.

Förvaltningens synpunkter: Förvaltningen ser det som möjligt med viss nybyggnation på bägge sidor om vägen, men att exploateringsgraden måste minskas. För att vara lyhörd mot stadsdelarnas kulturhistoriska struktur som bl a uttrycks genom karaktärsfull bebyggelse och sparad naturmark mellan husen, bör antalet hus på båda sidor vägen minskas så att också ett ökat avstånd mellan de nya husen erhålls. Även indrag från gata med förgårdsmark gynnar denna intention. En ”hus i natur-karaktär” förslås eftersträvas i enlighet med stadsdelarnas särdrag. Med hänsyn till omkringliggande bebyggelse och värdet av kvarvarande naturmarks-partier menar förvaltningen att det nordligaste huset på östra sidan om Blackebergsvägen samt sydligaste huset på västra sidan helt ska utgå.

Förslaget utmed Blackebergsvägens östra sida är inom riksintresset Södra Ängby och det är av stor vikt att hänsyn tas till denna miljö genom minskad exploateringsgrad och ambitiös nygestaltning. Viss kompletterande nybebyggelse ser dock förvaltningen som möjligt inom riksintresseområdet, då föreslagen plats ligger i utkanten av riksintresset och Ängbys villor framträder på en höjd.

Ettapp 3 – Blackebergbacken

Förslag: Utmed vägens norra sida förslås 9 flerbostadshus, 4 - 6 våningar höga. Avstånd mellan husen minst 20 meter. Byggnaderna placeras nära vägen för att minimera intrång i naturmark.

Förvaltningens synpunkter: Förvaltningen ser det som möjligt med nybyggnation på föreslaget område, då det innebär en fortsättning på redan nybyggda kvarter i området. Exploateringsgraden bör dock även här minskas för att värna, vilket även samrådsprogrammet påtalar, stadsdelens gröna och luftiga bebyggelsestruktur. Detta uppnås genom att minska antalet hus och öka avståndet mellan de nya huskropparna. Även indrag från gata med förgårdsmark gynnar denna intention. Det första huset i öster anser förvaltningen ska utgå med hänsyn till den kulturhistoriskt värdefulla Ljunglöfska tjänstebostaden, en äldre jordkällare samt platsens naturkaraktär med bergsnalle och större ekar.

Blackebergsstråket

Förslag: förädla parkens betydelse i stadsdelen genom att tillskapa ett s k ”Stockholmsstråk” – ett aktiverat grönt promenadstråk som sammanbinder olika stadsdelar. Ny permanent förskola ska ersätta nuvarande.

Förvaltningens synpunkter: Positivt att programmet önskar utveckla parkområdet. Istället för att riva en ganska nybyggd förskola i parken för att ersättas med ny skola med något ändrad placering, vill förvaltningen framhålla det positiva med resurshushållning och nyttja den befintliga förskolan.

Blackebergsvägen

Förslag: Ombyggnation av Blackebergsvägen för att minska barriäreffekten och omvandla vägen från genomfartsväg till stadslig huvudgata. Flertal åtgärder ska underlätta tillgängligheten och förbättra gatumiljön.

Förvaltningens synpunkter: Ser positivt på förbättrad gatumiljö men ser ingen fördel med att efterlikna en stadsgata i denna miljö.

Tyska Botten

Förslaget: Genom nya målpunkter, stråk och entréer utveckla befintliga naturvärden i Tyska Botten för rekreativa ändamål. Förstärka vattenkontakten till Mälaren samt eventuellt en framtida strandpromenad. Mindre exploatering för bostäder kan vara aktuellt att pröva på privatägda fastigheter.

Förvaltningens synpunkter: Kulturförvaltningen vill framhålla områdets stora natur- och kulturhistoriska värden, vilket gör det känsligt för exploatering.

Bilagor

- Översiktskarta från Exploateringskontoret
- Strukturplan, översikt och etappvis från Stadsbyggnadskontoret
- Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta
- Fotografier tagna av Stadsmuseet

Hela samrådsmaterialet finns på Stadsbyggnadskontorets hemsida,
www.stockholm.se/detaljplaner